

МЕЧУЛАНЫ КЯЗИМНИ СЮЙМЕКЛИК НАЗМУЛАРЫ

Биттирланы Шамишудинни кызы Тамара

Гуманитар тинтиулени Институту – «Федерал илму ара «Россей илмуланы академиясыны Къабарты-Малкъар илму арасы» Федерал кырал бюджет илму махкемени филиалы, Нальчик шахар, Россия, bittir@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-3815-8615>

© Биттирова Т.Ш., 2022

Къысха магъана. Илму жазмада Мечулары Кязимни суймеклик лирикасына биринчи кере энчи эм терен къаралады. Бир къауум алим айтханнга кёре, закий назмучу адабиятха биринчи атламларын аллай назмуладан башлагъанды. Болсада алимлени асламысы дин назмуладан деген оюмну жакълагъанлары себепли, бу илму иште суймеклик назмула биринчи атламла болгъанлары бегитиледи. Кязимни суймекликке жораланган назмуларын – «Арбазынга къарай озама...», «Аллах бизге суймеклик жазды...», «Тели болуп жулдузлагъа къарайма...», «Салам жаздым санга артыкъ...», «Къарап турдум баргъанынга...», «Атанг келди да гюрбежиге...», «Санга къайыкъ бла баргъа», «Къоншубуз, Ожакъ тютюнбюз...», «Жал борчум салып тузакъ...», «Бели инчге, субай назы...», «Къара къашынг, къара кёзюнг», «Къонган къушха базынып...», «Къаламым, салтам – мюлкюм...», «Мен Беккини жашы – Кязим...» къарачай-малкъар халкъны кёлден чыгъармачылыгында тюбеген йинарладан бла шаркъ поэзияны юлгюлери бла тенгleshдирип, жазмада назмучу энчи хаты белгиленеди. Поэтни назмулары фольклор чыгъармаладан суйген кызына ниет тазалыгы, жан аурутуу бла къайгырыуу дегенча затла бла энчиди. Мечулары Кязимни суймеклик назмуларына Къулийланы Къайсын берген бийик багъа жазмада жер тапханды. Илму иште назмулада болгъан сезим дуниясы Кязимни поэмаларында да айныгъаны чертиледи. «Бузжигит» бла «Тахир бла Зухра» атлы дастанларында Мечулары Кязим Шаркъ поэзияда тюбеген белгиле сюжетлени кесича къалай айныгъаны да тинтиледи. Илму жазмада назмучу суймеклик назмулары саулай да чыгъармачылыгына къаллай тюрсюнле, сезимле ийлешдиргени ачыкъланады.

Баи магъаналы сёзле: Мечулары Кязим, малкъар поэзияда, суратлау төреле, жангычылыкъ, суймеклик назмула, йинарла

Цитата этерге: Биттирланы Т.Ш. Мечулары Кязимни суймеклик назмулары // Вестник КБИГИ. 2022. № 3 (54). С. 90–97. DOI: 10.31007/2306-5826-2022-3-54-90-97

Original article

POEMS ABOUT LOVE BY KAZIM MECHIEV

Tamara Sh. Bittirova

Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific Establishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of the Russian Academy of Sciences», Nalchik, Russia, tbittirova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-3815-8615>

© T.Sh. Bittirova, 2022

Abstract. The scientific article for the first time examines the poems of the classic of Karachay-Balkar poetry Kazim Mechiev, dedicated to love. According to researchers of his work, the poet began his journey into poetry with lyrical poems, others say – with spiritual ones. The author of the article, adhering to the first opinion, considers this fact of

the poet's work, based on his personal fate, when the bride's relatives did not perceive the young man because of his social status. Kazim's poems about love – "I wanted to move to you in a canoe...", "I was reaching for you on a shuttle...", "I feel the warmth of your home...", "Looking at your yard ...", "Allah has ordained love for us...", "Having lost my mind, I look at the stars...", "I wrote you a letter ...", "I watched you walk...", "Your father came by once...", etc. are analyzed in comparison with examples from Karachay-Balkar oral folk art and Oriental classics and the author's individuality is determined in revealing one of the main themes of world poetry. Kazim Mechiev's poetry in this topic is distinguished by a special interest in the inner life of his beloved, everyday worries about her state of mind. The article also gives a high assessment given by Kaisyn Kuliyeu to the love lyrics of Kazim Mechiev. The article states that the poet's love lyrics laid the foundation for writing the famous dastans "Buzhigit" blah "Tahir blah Zuhra". The author analyzes the creative approach of Mechiev Kazim when writing "oriental" poems, when with a given plot it was necessary to "tie" him to the mountain realities of the early twentieth century.

Keywords: Mechiev Kazim, innovation and artistic traditions in Balkar poetry, poems about love

For citation: Bittirova T.S. Poems about love by Kazim Mechiev. Vestnik KBIGI = KBHR Bulletin. 2022; 3 (54): 90–97. (In Karachay-Balkar). DOI: 10.31007/2306-5826-2022-3-54-90-97

Научная статья

СТИХИ О ЛЮБВИ КЯЗИМА МЕЧИЕВА

Тамара Шамсудиновна Биттирова

Институт гуманитарных исследований – филиал Федерального государственного бюджетного научного учреждения «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук», Нальчик, Россия, tbittirova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-3815-8615>

© Т.Ш. Биттирова, 2022

Аннотация. В научной статье впервые исследуются стихи классика карачаево-балкарской поэзии Кязима Мечиева, посвященные любви. По мнению исследователей его творчества, поэт начинал свой путь в поэзию с лирических стихов, другие утверждают – с духовных. Автор статьи, придерживаясь первого мнения, рассматривает данный факт творчества поэта, исходя из его личной судьбы, когда молодого человека родня невесты не воспринимала из-за его социального статуса. Стихи Кязима о любви – «К тебе я хотел перебраться в челне...», «На челноке к тебе тянулся...», «Чую твоего жилья тепло...», «На твой поглядывая двор...», «Аллах предопределил нам любовь...», «Рассудка лишившись, на звезды взираю...», «Я написал тебе письмо...», «Я смотрел как ты шла...», «Твой отец заходил как-то раз...», и др. анализируются в сопоставлении с примерами из карачаево-балкарского устного народного творчества и восточной классики, определяется авторская индивидуальность в раскрытии одной из главных тем мировой поэзии. Поэзию Кязима Мечиева в этой теме отличает особый интерес к внутренней жизни любимой, каждодневные тревоги о ее душевном состоянии. В статье также приводится высокая оценка, данная Кайсыном Кулиевым любовной лирике Кязима Мечиева. В статье констатируется, что любовная лирика поэта заложила основу для написания известных дастанов «Бужигит» и «Тахир и Зухра». Анализируется творческий подход Мечиева Кязима при написании «восточных» поэм, когда при заданном сюжете необходимо было «привязать» его к горским реалиям начала XX века.

Ключевые слова: Мечиев Кязим, новаторство, художественные традиции, балкарская поэзия, стихи о любви, ийнары, народная лирика

Для цитирования: Биттирова Т.Ш. Стихи о любви Кязима Мечиева // Вестник КБИГИ. 2022. № 3 (54). С. 90–97. DOI: 10.31007/2306-5826-2022-3-54-90-97

Кязимни чыгъармачылыгъын терен тинтгенде, аны биринчи тизгинлери сюймеклик неда дин бла байламлы боллугъу ишексизди. Теппеланы Алим назмучуну

поэзияда биринчи атламларыны юсюнден кеп сагъыш этгенди эмда ол атламла зикирледен башланнганына шагъатха, быллай фикирин айтханды: «Кязим хадислени, кесича, назмугъа салып айтады, халкъ жырланы, нарт таурухланы айтханда уа, ала бюгюн этилгенча, ол жыйылгъанланы кез туураларында аланы кеси тизгенча, алай эшитиледиле. Уллу жарсыугъа, Кязимни назму этип айтыучу хадислери, халкъ жырланы магъаналарында кьуралгъан насийхат назмулары да халкъ эсинде сакъланмагъандыла» [Теппеланы 2001:8]. Бюгюнлюкде, адабият терелеге тыяна оюм этсек, Кязимни биринчи назмулары суймеклик назмуладыла. Бизге жетген назмуларыны энчиликлерине кере, Кязим жыйырмажыллыгъында кьурагъанды 14 лирика назмусун: «Арбазынга кьарай озама...», «Аллах бизге суймеклик жазды...», «Тели болуп жулдузлагъа кьарайма...», «Салам жаздым санга артыкъ...», «Кьарап турдум баргъанынга...», «Атанг келди да гюрбежиге...», «Санга кьайыкъ бла баргъа», «Кьоншубуз, Ожакъ тютюнлюбюз...», «Жал борчум салып тузакъ...», «Бели инчге, субай назы...», «Кьара кьашынг, кьара кезюнг», «Кьоннган кьушха базынып...», «Кьаламым, салтам – мюлкюм...», «Мен Беккини жашы – Кязим...». Кязим аланы жазгъан кезиуде окьуна халкъыбызны ниет терюне тийишли болгъан, керти поэт келгенине назмулада баямланган усталыкъ шагъатды. Теппеланы Алим айтханнга кере, назмучу былада «...суймекликни тазалыгъын, эркинлигин кьоруулайды. Аны бла бирге суратлау хатын кьурайды. Ана тилде суратлаулукьну алыкьын белгили болмагъан амалларын излейди» [Мечиланы 1989: 351]. Башха ишинде Алим ол назму кьауум «шаркъ назмучулукьну терелеринде жазылып, терен социальна магъананы тутханды», дейди. [Теппеланы 2001: 18].

С. Николаев «Мечиев Кязимни литература ингири» деген очеркинде Кязимни чыгъармачылыкъ жолунда биринчи атламларыны юсюнден аны кесини сёзлерин келтиреди: «Жыр этип, назму жарашдырып мен эртде башлагъанма. Адамла тилеп, кеп жыр жазгъанма. Бизни элден, тийре элледен, узакъ жерледен да келип, жыр эт деп, тилеучю эдиле, – бирлери бушууну юсюнден, бирлери кьууанчха жораланган жыр излей эдиле. Ала тилегенча мен да жазыучу эдим. Мени жырларымы тойлада, бушуу кюнледе да жырлап тургъандыла. Алай ол заманда жырларым, назмуларым, асламысында, жарсыуну, бушууну юсюнден болгъандыла, нек десегиз, ол кезиуде таулуланы жашауу битеуюнлей бушуу – жарсыу эди». («Социалист Кьабарты-Малкьар» газет, 1940 ж., № 135) [Кязим 1959: 7].

Кязимни ал назмулары халкъ поэзияда элпек тюбеген суймеклик ийнарлагъа ушагъанлыкьгъа, аладан узакъ кетгенлерин керюрге кьыйын туююлдо. Кьарачай-малкьар, кьумукъ, татар, ногъай, кьырым татар эм башха тюрк халкъланы емюрледен келген келден чыгъармачылыкъларында ийнар айтышланы жери бек уллу эди. Тойда, сабанда, биченде, кьошда, байрамда, кьурманлыкьда жаш адамла бир бирге жюреклерин жыр бла ачхандыла, айтыш ийнарла бла эришгендиле. Болса да, адетге кере, суймекликни юсюнден ачыкъ айтыргъа тере болмагъаны себепли, жюрек сырларын жырчыла «жаз тил» бла билдиргендиле. Бу эрттеден келген поэзия амалны кесини энчи ызы барды – жаш адамланы жюрек сезимлерини юсюнден айтыр ючюн алгъа, бир башха затны сыфатын кьурап, – жырны башларгъа сылтау изленгенди. Ийнарланы – «суймеклик жырланы бу тюрюсюн халкъ кёбюсюнде айтыш халда жюрютгенди (айтыш халда болмаса да, жырчы жууап сакълагъанча, ийнар алай айтылады)» [Биттирова 1997: 12].

Суйгенлени тыш халлерине, кийимлерине, атына, итине дегенча неда табийгъат болумла бла тенгleshдирирча бир чурум табып, кёбюсюнде ийнарны алай башлагъандыла. Ол затны юсюнден халкъ жырда да айтылады. Бир ийнарда быллай тизгинлеге тюбейбиз:

Орамны ёрге келеди, ой, ой,
Кьарасы болмай, акъ тана.
Мени суйгеним келе турады,

Ариулугъуна махтана, – деген ийнаргъа экинчи айтышчы:
Сени суйгенинг келе эсе,
Ариулугъуна махтана.
Суйгенинг юсюнден айта тургъанлай,
Неге керекди акъ тана? – дейди [Биттирова 2002: 21].

Дайым сакъланган төре – ийнарчы энчи сезимин толу ачыкъларгъа итинмейди, аны себепли лакъырдагы терк-терк хайырланады. Тынгылагъанла аны таша сезимин ангылап къоймаз ючюн этилген мадарды бу. Жюрегиндегин а, суйгени бла бетден бетге айтыргъа боллукъду. Ийнарла чамдан, оюн къаргъышдан, кюлюден, лакъырдадан толудула. Андан башха да бир таймагъан шарт – жырчы суйген къызыны суратын башхаладан энчи этерге итинмейди. Ол «сенден ариу, субай, огъурлу, чырайлы жокъду,» – деген фикирни къатлап-къатлап турады. Быллай сезлени уа ким болса да, къайсы къызгъа да айтыргъа боллукъду, бирине аталгъанлы башхасына окъуна. Кязим ол болумну жаратмай, терен магъаналы фикирин баямлайды:

«Сенден ариу жокъду», – деп,
Жаш къызны терилтмегин.
Шекер да, бал да татлы, –
Ариу – жюрек суйгенинг!
«Ариу – жюрек суйгенинг!» –

ма бу тизгинди Кязимни битеу да суймеклик лирикасыны тутуругъу. Къаллай уллу магъана, жашау сынам барды бу юч сезде! Жаш назмучу суйген къызын башхаладан айырмалы этген анга Кязимни къыз бла жан жууукълугъду, аны айбат дуниясын кесине къошаргъа итингениди:

Салам жаздым санга артыкъ,
Сени бек суйгеним сартын,
Берме манга созгъан алтын,
Суймекликни ириатын...

Бу тизгинде таулу жаш төлюню энчи жашауна жангы зат киргенине шагъат болабыз: суймекликни юсюнден энди къагъытха жазып билдирирге боллукъду, алгъынча келден айтмай. Кязимни быллай тизгинлери жаш төлю энди къара танып, китапла окъуп, оюмларын, сезимлерин къагъытха тюшюрюп, жамауат цивилизацияда жангы атлам этгенине шагъатдыла. Ол болумну уа уллу ниет магъанасы барды, жаш адамла жюрек сезимлерине эркин болургъа онгла бардыла, алгъынча этмей. Тепеланы Алим айтханлай, Кязим кесини энчи сезими бла битеу да анга тынгылагъан жаш адамланы эркинликлерин къоруулайды. Нек дегенде,

Аллах бизге суймеклик жазды,
Адамла сыйыралла аны.
Кёкдеги аллахдан кюлюмюд
Жердеги адамны айтханы?
Аллах бизге насып буюрду,
Адамла унамайла аны.
Биз алай тилейбиз табынып,
Нек болмайд Аллахны айтханы?

Назмучу жаш битеудуния дин филосифияда салынган соруулагъа жууап излей, адамланы Аллахны измисине сыйыныргъа чакъырады. Бюгюн да, бу тизгинле бусагъатдагы жаш төлюню ёкюллери болгъанлай турадыла.

Кязим суймеклик назмуларында суйген къызыны назик дуниясын баямлайды. Аны ариулугъу башхаланы кезлерин къаматмаса да, назмучуну жюрегин жарытады, жашауну магъанасын бюгюн да терен ангыларгъа онг береди:

Сен бир юйню чырагыса,
Тийребизни ийнагыса,
Сюйген болсанг – кыйналырса,
Сёзлериме кёл салырса.

Эки жаш адамда жаратылган сүймекликке чырмау кызыны ахлулары болуп чыккыганда, назмучу умутларын тас этмей, сүйген кызына кёл этдире, аны кёз аллындан кетермейди: «Арбазынга кыраай озама, Отуннга бара танг алада». Кызыны термилиуюне жапсарыу сёзле излейди: «Сени жиялган тауушунгу Эшитеме мен кыялада, Адамла угъай, кыяла да Жазыксыналла экибизге». Жаш адамны сүймеклигине таукеллик кышулганы эсленип турады.

Кязимни битеу сезимлери сүйгенине бойсуннганыны юсюнден хар тизгини билдиреди:

Атанг келди да гюрбежиге,
Атына кишен ишлетди.
Аны биргесине юйюне
Мени жүрегими да элтди.

Кязимни сүймеклик назмуларында башында сагынылган ийнар шартла жокьну орнундадыла. Биринчи назмулары окьуна терен магъаналы фикирледен, эриулю, жан аурутхан мудахлыкь сезимледен толудула. Халкь жырылада тюбеген «женгиллик» алада арталлыда эсленмейди.

Поэтни сүймеклик назмуларында кыяла, тенгиз, жулдузлу кёк да аны жүрек сырына тенгдиле. «Кыя зынгырдауун эшитеме, сени чакьырсам», «Сени жиялган тауушунгу эшитеме мен кыялада»... Быллай тизгинле поэтни сүймеклиги кыялача деменгили, алай алагъа ушаш тынгылауну ийип турургъа, жүрегине «кишен салып» кечинирге кылай кыйын болганыны юсюнден хапарлайдыла. Кязим сүйген кызыны мудах сагышларын чачаргъа итине, аны да кесича термилген сунады, кесича жүрек сырын кыялагъа шыбырдагъанча ангылайды.

Белглисича, XIX-чу ёмюрде кырачай-малкыар адабиятта Кязимча сүймеклик назмулары кепле жазгандыла. Жырчыла, назмучула уллу жырыла, дастанла кырап, сезимлерини юсюнден айтхандыла. Кязим 8–12 тизгинли кысха назмуларыны хар биринде сүйген кызыны энчи сыфатын, кылыгынын, халин кёз аллынга келтиргенчады:

Бели иничке – субай назы,
Агъачы – тюз, кыра – кышы!..
Кёзю – кыра, бою – субай,
Тангны Чолпан жулдузунлай.

Къанын, жанын да сүймеклик бийлеген жаш, жашауда болуучусуча, айтырын-кыайтырын унутуп, армау болуп турады, ол таза сезимни тузагына тюшюп:

Элифледен жангылама,
«Мим» жазсам да, «лам» сунама,
Этерими унутама,
Мен былай болуп турама, – дейди.

Назмучу намысха-тёреге бой салып, жүрек сезимин кишенлеп, ёз халин да кепге жыйып турур акьыл этсе да, кёбюсюнде аны ол сейир сезими хорлап, аны оноундан чыгып, кыагытха назму болуп тюшеди:

Атанг келди да гюрбежиге,
Атына кишен ишлетди.

Аны биргесине юйюне
Мени жүрегими да элтди.

Кязимни суймеклик назмуларыны юсюнден айта, Къайсын бир затны чертеди: «Чынтды сёз уста къадарында, Кязим булбул бла гюлню бирикген сыфатларындан кенг болгъанды, ала уа жарты-къурту назмучулары хатасындан балсытылып, кепге урулуп къалгъанчадыла. Аллай затны биз Кязимде тубемейбиз. Аны керти поэзиясында не марал, не марал кёзлю къызла жокъдула. Аламан ариудула толу жанлары-къанлары болгъан, ёлюмсюз чырайлары болгъан къызла, къыйыры-чеги кёрюнмей ариуду назмучуну поэзиясы... Малкъарча жашаугъа къыйын жерде, къыйын жашаугъа бой салмагъан малкъар халкъны суратлау сезиминде булбул бла гюлге жер жокъ эди. Кязим а, керти назмучу болгъаны себепли, аланы назмуларына жерлешдирмегенди» [Кулиев 1975: 414].

Кертиси бла да, Кязимни суймеклик поэзиясы Шаркъ адабиятха жыйылгъан кёзбау, татлы сёзледен, алдау сезимледен кенгди. Бу назму къауумда Кязимни сезими бийик, кирсиз, ачыкъ ишанланы жүрютеди. Кука сёз, сер ийнакълау дегенча затла Кязимни назмуларында арталлы да жокъдула.

Кязим суймекликни дуня тутуругъуна санайды, аны тенгизге ушатады, ёз жүрек сезимин а – къайыкъгъа:

Санга къайыкъ бла баргъа
Умут этгенем. Къайыгъым
Тюбю башына бурулуп,
Мен жарты жолда къалдым.

Бу назмулары ал тизгинлери окъуна Кязим, суймеклик сезимни ачыкълар ючюн, энчи ён тапханын кёргюзтедиле: «Арбазынга къарай озама», «Аллах бизге суймеклик жазды», «Тели болуп жулдузлагъа къарайма», «Салам жаздым санга артыкъ», «Къарап турдум баргъанынга...»

Суймекликни юсюнден Кязим «Бузжигит», «Тахир бла Зухра» деген поэмаларын да жазгъанды. Былада ол кесини энчи фахмусуну элпеклигин баямлайды. Тюрк поэтле адабиятны айнытыуда борчларын бек башындан дунягъа айтылгъан белгили дастанланы кеси халкъларына жууукъ этиуде кёргендиле. Тюрк халкълада жазма болмагъан кезиуде, ол къурала тебиреген чакъда да «Тахир бла Зухра», «Юсуф бла Зулейха», «Лейля бла Межнун», «Бузжигит» дегенча поэмала жазма адабиятны борчун толтургъандыла. Хар бир поэт битеудуня поэзияны айырмалы юлгюлери бла кеси миллетин шагъырей этер ючюн халкъ жашауну суратларын хайырланады. Кязим да ол суратлау эришиуге къатышханды.

Башда айтылгъан шартланы асламы Кязимни «Бузжигит» поэмасын энчи лейдиле. Кязимни «Бузжигити» араб, фарс, тюрк халкълада эрттеден жүрюген «Юсуф бла Зулейха» деген поэманы сюжет ызларын алгъанды. XII-чи ёмюрге жашагъан татарлы назмучу Къул Галиден башлап, тюрк адабиятланы хар биринде Къуранны мифологиясына таянып (андан эрттерек – Инжилге) бу таурухха кёре дастанла жазылгъандыла. Алай хар назмучу да аны миллет суратлау тёрелеге келишдирирге итингенди. XIV-чю ёмюрге Къырымны белгили поэти Абдулмежит «Юсуф бла Зулейха» деген поэмасын жазады. Ол замандан тебиреп суймекликни дастаны Шимал Кавказда жашагъан тюрк халкъланы маданиятларына синггенди. Къумукъда дастанны сюжетине кёре XX-чы ёмюрню ал жылларында Абусуфьян «Бозигит» поэмасын басмалайды. Кязим кесини «Бузжигитин», къарачай-малкъар тилге башхаланыкъын кёчюрмей, – Къуранда таурухха, бирси авторланы жазгъанларына да шагъырей болуп, жангы поэма жазгъанды. Поэмада терен философия ыз барды – адамны келлик тёлюлени аллында борчу, анга берилген заманны ичинде ахшылыкъ этиу, устаны жамауатны аллында жууаплылыгъы – «Бузжигитде» башхалада болмагъан темаладыла.

Поэманы не уллу энчилиги болса да, Кязим анга дери жазылган дастанлагъа таяннганы хахъды. «Бузжигитни» башлардан алгъа, Кязим шаркъ адабиятны кѣп китабы бла шагърейленнгенине шагъатла поэманы кесинде да бардыла. Кязим кавказчыланы миллет суратлау энчиликлерин Шаркъ дунияны эстетикасына келишдирирге итине, суратлау борчну жетишимли толтургъанды.

Адамны жашауунда ариу сезимлени, насыпха деп, жаратылган жашау болумланы суратлай, Кязим кесини уллу эм терен энчи дуниясын баямлагъанды. Аны жюрегини теренинден келген керти сѣзле айбат дунияны кѳурайдыла, окѳуучугъа кѣл этдирген, таукеллик берген тизгинле жол нѣгерле болуп бюгюн-бюгече да турадыла. Кязимни назмуларын, зикирлерин, сѳймеклик дастанларын, халкъ, басма болмагъан замандача, кѣлден айта эсе, назмучуну жолу жюреклеге кысха болса да, ѳмюрлени саркъыуунда таймай, узакъ ѳмюрлени жашарыкъды.

Хайырланган ишлени тизмеси

Список источников

Биттирова 1997 – *Биттирланы Т.Ш.* Ал сѣз. В книге: Алгъышла, нарт таурухла, жомакъла, жырла, элберле... Хрестоматия по карачаево-балкарскому фольклору. Нальчик, 1997. С. 3–22. 342 с. (На балк. яз.).

Биттирова 2002 – *Биттирланы Т.Ш.* Эски къарачай-малкъар адабият. Традиционная карачаево-балкарская литература / Нальчик, 2002, 302 с. (На балк. яз.).

Кулиев 1975 – *Кулиев К.Ш.* Кязим Мечиев и восточная поэзия. В кн.: Так растет и дерево. М., 1975, 464 с.

Кязим 1959 – *Кязим.* Сайламала чыгъармалары. – Кязим. Избранное. Нальчик: Эльбрус, 1959, 213 с.

Мечиев 1989 – *Мечиланы Кязим* (Кязим Мечиев. Стихотворения и поэмы. В 2 томах. (На балк. яз.) / сост., автор предисловия и комментария А.М. Теппеев.) Нальчик, 1989. (На балк. яз.).

Теппеланы 2001 – *Теппеев А.М.* Мѳчюланы Кязим. Жашаууну эм чыгъармачылыгъыны юсюнден очерк – Кязим. Очерк о жизни и творчестве. Нальчик: Эльбрус, 2001. 233 с.

References

BITTIROVA T.S. *Al sez.* In the book: *Algyshla, nart taurukhla, zhomakla, zhyrlar, elberle...* A textbook on Karachay-Balkar folklore. Nalchik, 1997. Pp. 3–22. 342 p. (In Balkarian)

BITTIROVA T.S. *Eski kjarachai-malkar adabiyat.* Traditional Karachay-Balkar literature. / Nalchik, 2002. 302 p. (In Balkarian)

KULIEV K.S. *Kazim Mechiev* and Oriental poetry. In the book: *This is how the tree grows.* M., 1975. 464 с. (In Russian)

Kazim. Favourites. Nalchik: Elbrus, 1959. 213 p. (In Russian)

Mechilany Kazim (Kazim Mechiev. Poems and poems. In 2 volumes. On the beam language. Compiled, author of the preface and commentary by A.M. Teppeev.) Nalchik, 1989. (In Balkarian)

ТЕППЕЕВ А.М. *Kazim.* An essay on life and creativity. Nalchik: Elbrus, 2001. 233 p. (In Balkarian)

Авторну юсюнден информация

Биттирланы Т.Ш. – филология илмуланы доктору, къарачай-малкъар адабият секторну айырма илму кѳуллукъчусу.

Информация об авторе

Т.Ш. Биттирова – доктор филологических наук, ведущий научный сотрудник сектора карачаево-балкарской литературы.

Information about the author

T.Sh. Bittirova – Doctor of Science (Philology), Leading Researcher of the Sector of Karachay-Balkarian Literature.

Статья поступила в редакцию 26.08.2022; одобрена после рецензирования 11.10.2022; принята к публикации 01.12.2022.

The article was submitted 26.08.2022; approved after reviewing 11.10.2022; accepted for publication 01.12.2022.